[Biblioteki] Jagiellońskiej w Kra[kowie] Anny 12

ראדאמער-קעלצער לעבען

Radom Piątek 28 Lutego 1930

ראַדאָם, פרייטאָג ל׳ שבט תר״ץ

פרייז 25 גראָשען.

Redakcja i Admistracja
Radom, Szwarlikowska 20.

Oddział w Kielcach.

אַנאָנסען פרייז:
איין מילימעטער שורה: פאר׳ן טעקסט 40 גר.
" " " אין " 60 "
" " " נאָכ׳ן " 25 "
יי ערשטע און לעצטע זייט ענטהאלטען 8 שפאלטען
אין טעקסט 4

ווײַלענדיג עטליכע וואָכען אין ראַדאָם האָב איך געהאַלטען פאר א הייליגען חוב צוויי מאָהל צו בעזוכען דאָס „בית־יתומים", וואו ס׳ווערען ערצויגען קינדערלעך אָהן טאטע-מאמעס. נאָר צום בעדויערען האָב איך ביידע מאָהל נישט געהאַט דעם כבוד קענען צו לערנען די פערוואַלטונג פון די וויכטיגע און גרויסע אינסטיטוציע אויסער די פר׳ ד״ר מוליער און איהר ברודער, וועלכע זענען ביי מיין ערשטען וויזיט אַנוועזענד געווען. די אינסטיטוציע, אַלס אַזעלכע האָט מיר זעהר געפעלען און פערדיענט ווירקליך אויף די גרעסטע שטיצע.

צו מיין אָברייזען נאָך ניו-אָרק וואונש איך מיינע עלענדע שוועסטערלעך און ברידערלעך פון „ב״ת יתומים" א הערצליכען זייט־געזונד און א גליקליכע צוקונפט.

מיין הערצליכסטען דאַנק דריק איך אויס די געעהרטע פערוואַלטונג פון „חינוך ילדים", וועלכע איך האָב קענען געלערנט צוויי מאָהל, בעזוכענדיג די אינסטיטוציע, פאר זייער אונערמיעדליכע ארבייט לטובת מיינע אָרימע שוועסטערלעך. צו מיין אָבפאָהרען נאָך ניו-אָרק וואונש איך די קינדערלעך א הערצליכען זייט־געזונד און א גליקליכע צוקונפט. די פערוואַלטונג וואונש איך ווייטערדיגע פרוכטבאַרע ארבייט און פיעל נחת פון די קינדערלעך פון „חינוך ילדים".

העררי פאמעראנץ.

ד״ר יחיאל גאָלדשטיין ראַדאָם
בראָניסלאַווא העכטרמאַן וואַרשא
פערלאָבט
אין פעברואַר 1930.

צו דער פערלאָבונג פון אונזער ל. זוהן און ברודער
ד״ר יחיאל גאָלדשטיין מיט פרל׳ בראָניסלאַווא העכערמאַן
ווינשען פיל גליק און צופרידענהייט.

עלטערן, שוועסטער, ברידער, שוועגערין און שוואָגער.

א הארציגען מזל-טוב ווינשען מיר דער פאמיליע ליפשיץ
צו דער פערלאָבונג פון זייער טאָכטער צעלא מיט ה׳ סעלים ליפשיץ
די עלטערן פיל נחת און דעם פערלאָבטען פאָרל א גליקליכע צוקונפט.
דוד בלאַטמאַן עם פרוי און קינדער.

א הארציגען מזל-טוב ווינשען מיר אונזער חבר בונם קערשבערג
צו זיין פערלאָבונג מיט פרל׳ ביילה האַלצקענער פון גלאָוואַצוב
זאָל דער סימבאָל פון אייער בונד זיין ליכט, ליבע און גליק.
חברים: אפרים שטיינמאַן, משה קאָזלאָווסקי ראדאם.

Z intencji zaręczyn kolegi
Izydora Machtyngiera
z p. Reginą Dębską
życzą wiele szczęścia i zadowolenia
Dawid Goldblit z żoną

Z intencji zaręczyn
p. Izydora Machtyngiera
z p. Reginą Dębską
wiele szczęścia na nowe drodze
życzą I. P. Goldblit
Kielce z rodziną.

SPRZEDAŻ SUKNA i KORTÓW
I. ZALCMAN i I. SZ. RECHTMAN
RWAŃSKA 19 FRONT I-e piętro

מאַכט בעקאַנט דאָס אונזער נײַ געעפענט געשעפט פון טוך און קאָרט
איז פערזעהן מיט א רײַכען אויסוואהל טאַמאַשאָווער, בעליצער און לאָדזער סחורות
בעמערקונג: אויסגענומען ביליגע פרייזען און גוטע בעדינגונגען.

מיט אכטונג
זאַלצמאַן עט רעכטמאַן
ראַדאָם, רווינסקאַ 19.

וועגען אלץ קלערען אונזערע רעדעל-פיהרער, נאר נישט וועגען פרנסה.

עס ווערט דערצעהלט וועגען א פערציטיגער פרימיטיווער הויכער מלוכה-קאנפערענץ פון די „זקני ישראל" אונטערן פארזיץ פון דוד המלך; אויף דער קאנפערענץ איז בעהאנדעלט געווארען די פראגע מכוח יודישער פרנסה-לאזיגקייט; יודען זענען דאמאלס געווען בלויז א אגראר-פאלק, האט נישט געקלעקט קיין פרנסה פאר אלעמען, דער אונטערנאציאנאלער האנדעלס-פערקעהר האט זיך אנגעהויבען ענטוויקלען ערשט שפעטער אין שלמה'ס צייטען.

— נישטא ביי יודען קיין פרנסה — האבען זיך געקלאגט די זקנים.

— זיכט פרנסה איינער ביים אנדערען, האט גע'עצה'ט דער מלך.

— א הויפען קען נישט אנזעטיגען א לייב און א גריב קען נישט אנגעפיהלט ווערען פון איהר אייגענער אויסגעגראבענער ערד.

— טא כאפט זיך ארויס קאמפאניעס-ווייז אויטער די גרעניצען פון לאנד.

היינט וואלט עס געהייסען עמיגראציע.

דוכט זיך, אז אונזערע איצטיגע פערזאנגערס וואלטען געדארפט לערנען און טאקע גוט איינקנעלען זיך יענע שיינע נאאיווע לעגענדע.

איינער פון אונזערע גרעסטע אומגליקען אין אונזער איצטיגען קאטאסטראפאלען צושטאנד איז דאס, וואס מיר האבען נישט קיין קאנפערענצען מכוח פרנסה, מיר האבען קאנפערענצען און צוזאמענפאהרען מכוח ארגאניזירען די עקאנאמישע פעראיינען, וועמען שלישי, וועמען שישי, וועמען מפטיר, מיר נעהמען אן שארפע רעזאלוציעס געגען דער אויספארשונגס-פאליטיק פון דער רעגירונג, געגען דעם שוידערליכען דרוק פונ'ם שטייער-שרויף. אבער צו פרנסה קומט עס נישט.

כדי צו לעזען כאטש טיילווייז דעם שווערע פראבלעם וועגען פרנסה, דארף מען פשוט שטודירען דעם דאזיגען ענין, אט אזוי ווי עס האבען איהם שטודירט די זקני ישראל מיט דוד המלך.

ס'איז מעגליך, פערשטעהט זיך, א טייכישע מאסען-לעזונג פון דער פראגע ווי, למשל ס'האבען זיך פיער מיליאן יודען געפונען פרנסה דורך עמיגראציע קיין אמעריקע. אדער, אז די פוילישע רעגירונג וואלט אונז פלוצלינג געגעבען די פאקטישע גלייכבערעכטיגונג און געעפענט פאר אונז די טויערען אין אלע אמטען, אין אלע גרויסע אינדוסטריעס, אויף פארצעלירטע ערד-שטחים..

דאס איז דער טיטעל פון „לכו והתפשטו". די הילף דורך די אויסערליכע געביעטען.

אבער מיר נוצען דאך לגמרי נישט אויס דעם „התפרנסו זה מזה"..

וואס טהוט א יחיד, בעת ער האט נישט קיין פרנסה? ער זוכט זיך אויס אנ'ארט, וואו מ'קען נאך עפענען א קרעמעל, אדער א ווארשטאט — און ער ווערט געראטעוועט.

אין רוסלאנד איז אמאל געווען א בעוועגונג א אריבערצוווארפען יודישע בעלי-מלאכות אין טיעף-רוסישע שטעדט, וואו ס'נויטיגט זיך אין זיי: אבער ס'קען דאך אויך זיין אנ'ענליכע בעוועגונג אריבערצווארפען מענשען פון איין שטאדט אין דער אנדערער, פון איין גאס אין דער אנדערער, פון איין פרנסה-צווייג אויפ'ן אנדערען.

ווער טראכט ביי אונז וועגען אזעלכע זאכען.

„ארט" האט אויסגעפונען א מיטעל צו צושטעלען מאשינעס אויף אויסצאהלען, דורכדעם וואלטען יודישע פרנסות פערשטארקט און פערמעהרט געווארען. בעזונדערס ווייזט מען אן אויפ'ן שוסטער-פאך. וועלכער געהט איצט ביי אונז אינגאנצען אונטער און ער וואלט געקענט דורכדעם אויפבלי-הען. אבער די אקציע פון „ארט" ווערט דערשטיקט אין איהרע ביוראען. די געזעלשאפט כאפט עס נישט אויף, מ'רעדט אפילו נישט וועגען דעם.

הונדערטער יודישע פאבריקען בעשעפטיגען נישט, אדער בעשעפטיגען ווייניג יודישע ארבייטער, ווער רעדט וועגען דעם? בלויז אמאל, ווען דער דאזיגער יודישער בויקאט אויף יודישע ארבייטער ווערט שוין צופיעל הימעל-שרייענד.

אבער נישט גראד דאס, ביי דער מינדעסטער סטאטיסטיק. וואס פעלט אריין אין די אויגען, שטויסט מען זיך אן אויפ'ן פאקט — און מ'קען עס פערשטעהן אפילו אהן וויסענשאפטליכע חקירות — אז ביי אונז זענען די פרנסה-צווייגען נישט פונאנדערגעטיילט ווי געהעריג. איין צווייג איז בעפאלען ווי מיט פליגען און דער אנדערער איז שיטער בעזעצט.

וואו איז פארהאן די ארגאניזאציע, וואס פערנעהמט זיך דערמיט, וואס זוכט צו רעגולירען ביי אונז די פערטיילונג פון די בעשעפטיגונגס-מעגליכקייטען?

ווער ווייסט וויפיעל טויזענטער יודישע עקזיסטענצען וואלטען געראטעוועט געווארען ווען אונזערע קהל'שע פערזארגערס וואלטען ערנסט שטודירט אונזער לעבען, נישט בלויז זיך פערנומען מיט פולמעריזאציע פון פראטעסטען און רעזאלוציעס, וואס זענען אן אויסגעצייכענטער מיטעל ארויסצוקוועטשען טרעהרען פון די אויגען, אבער נישט צו שאפען א ביסען ברויט...

מיר געהען אויף דער ליניע פון קלענסטען ווידערשטאנד און גיסען אויס כל חמתם צום פאפיער, וואס פערטראגט אלץ און אזוי ווי דאס פאפיער איז גרינג און ווערט צוטראגען איבער דער גאנצער מדינה קויפען זיך אונזערע פערזארגער א שם מיט זייערע „גרויסע" מעשים.

אבער אהעקזעצען זיך און קנעלען דאס פראבלעם ווי ס'האבען געטהון אמאל די „זקני ישראל", דערצו נעהמען זיי זיך קיין צייט נישט, זיי האבען אפנים בילכערע זאכען צו טהון...

פ. ק.

טאג-בוך פון א ראדאמער זעלבסטמערדער.

מיינע איבערלעבענישען יענע נאכט, ווען מיין פרוי האט דאס קינד געבוירען זענען נישט צו בעשרייבען. איך בין נישט בכח דאס ארויסצוגעבען נישט אין ווערטער און נישט אין שריפט. איך ווייס נאר איינס. איך האב געפיהלט ווי דער מארך אין מיינע געהירען וואלט זיך צעגאסען און געקאכט זיך אויף גליהענדיגע קוילען. איך האב נישט געוויסט וואס מיט מיר איז געשעהן. כ'האב זיך אליין געפרעגט: וואס איז מיט דירז ביסט דאך נישט איבערצייגט נאך, צי דאס ניי-געבוירענע קינד איז נישט דיינס. אפשר איז נאך נישט ווי דו מיינסט. אפשר איז עס נאר בלויז א חשד און א אומבעגרינדעטער חשד. שטעה נאר א רגע. מאך נישט קיין גוואלדען. בערוהיג זיך נאר עט-וואס! —

איך האב געוואלט זיך בערוהיגען. איך האב געוואלט, אז דאס אלץ וואס איך האב געטראכט זאל זיין שקר. איך האב זיך געוואלט איינרעדען, אז ס'איז נישט מעהר ווי א חלום, אז דאס אלץ, וואס איך האב בין יעצט איבערגעלעבט זאל זיין נישט מעהר ווי א מין שיכרות און זעלבסט-היפנאז. איך וואלט אוועקגעגעבען וואס כ'פערמאג און אבי ס'זאל זיין אזוי; אז ס'זאל זיין א מין לאטארגיע-שלאף. יא, כ'וואלט אזוי געוואלט, אבער ליידער נישט געקענט. איך האב פארט געפיהלט, אז איך בין וואך, אין, אז וואס איך לעב-איבער קומט פאר אין דער ווירקליכקייט און וועגען קיין חלום קאן קיין רייד נישט זיין. מיר איז נאך ערגער געווען דערמיט, וואס ביי מיין גאנצען קאט-שווינדלעניש בין איך געווען ביים פולקאמען פערשטאנד און דאס האט מיר זומגעהויער פערגרעסערט מיינע ליידען. וואלט איך אינגאנצען צראך פון זינען, וואלט איך אינגאנצען ארינטערגעפאלען דער קראפט פון משוגעת, וואלט מיר שוין פיעל בעסער געווען. איך וואלט מעהר נישט געפיהלט און ס'וואלט א סוף גענומען צו מיינע צרות. אמת, דאן וואלט איך ארומגעלאפען איבער די גאסען און מענשען וואלטען אפשר יא געוויסט די סבה פון מיין משוגעת.

אבער דאס וואלט מיך נישט געארט, איך וואלט פון גארנישט געוויסט און גארנישט מעהר געפיהלט. איך געדענק ווי אין יענער פינסטערער נאכט, בעת כ'בין אזוי געלאפען האלב-משוגע איבער די ראדאמער גאסען, האב איך אומישנע אנגעצויגען ביז דער העכסטער גראד פון אויפגערייצקייט און דענערווירונג מיינע געדאנקען. כדי דארט אין קאפ זאל עפעס פלאצען און מיין מוח זאל זיך איבערקעהרען. אט, אט האב איך געמיינט, אז איך בין שוין א געהאלפענער און איך ווער ענדליך משוגע. די אויגען האבען מיר ארויסגע-

13 יאהר „עזרה".

די געזעלשאפט „עזרה" אין ראדאם האט ארויסגעגעבן א ספעציעלע אויסגאבע אין פארם פון א קליין ביכעל, געווידמעט דער מהעטיגקייט און די הילפס־לייסטונגען, וואס די דערמאנטע געזעלשאפט האט ארויסגעוויזן לגבי דער ארימער און אונפערמעגליכער בעפעלקערונג.

די אויסגאבע אילוסטרירט מיט גענויע ציפערן, וואס ווייזען דייטליך־אן פון וואסערע קוואלען „עזרה" האט געשעפט די בעטריב־ענערגיע, כדי צו לאזען אין גאנג אזא פערנעמרייכען צענטראלען פונקט, וואס זאל ארויסליפערן פון זיך א ברייט־פערצווייגטע הילפס־ארבייט אין פערשידענע פארמען. גלייכצייטיג זאגען די ציפערן עדות, ווי אזוי די איינגעפלאסענע הילפס־מעגליכקייטען זענען פערוועדעט אין פערטיילט געווארען.

די אויסגאבע טראגט דעם כאראקטער פון א בעריכט, וואהרשיינליך, פאר א לענגערע צייט, און לויט דער ענטשטעהונג'ס־דאטע, וואס איז אויפגעגעבן, עגזיסטירט „עזרה" שוין דאס 13־טע יאהר.

13 יאהר ביי דער היינטיגער צייט בעדייט עפיס מעהר ווי סתם א געוועהנליכען שטח צייט אינ'ם ענדלאזען קרייז פון יאהרען־געלויף. די לעצטע צוויי צעהנדליג יאהרען האבען אונז א שליידער געטוהן מיט א וואולקאנישע קראפט אויף א אומגעהוירע ווייטקייט פיל מיט זיג־זאגען און איבער תהום־טיפע טהאלען און שפיציג־הויכע הימעל־שטייגענדע בערג. אין אזא צייט, ווען מענשען האבען פערלוירען דעם צלם אלקים און איין מענש האט דעם צווייטען נישט דערקענט; אין אזא צייט, ווען איבער דער וועלט איז געגאנגען א מבול פון פייער. אין אזא צייט האט יעדער קלענסטער מאמענט אויסגעזעהן ווי א אייביגקייט. אין אזא שטורמ'שער צייט זענען 13 יאהר א שטיק עפאכע, נאך דערצו פאר א אינסטיטוציע מיט א אויפגאבע פון רעטונג און הילף פאר הונגעריגע און אומגליקליכע, וואס דאס פייער־מבול האט אפגעמאכט און אפגעזענגט זייערע היימען און שטובען. אין פיעל, זעהר פיעל מאמענטען איז „עזרה" געווען דאס רעטונג'ס־אינזעל, וואס האט מציל געווען פיעל הונדערטער נפשות פון א הונגער־טוידט און דערפאר בעצייכענען די דאזיגע 13 יאהר פאר איהר א וויכטיג־געשיכטליכן דאטום. ס'איז דעריבער א ווינדער, וואס אין דאזיגען קליינעם בעשיידענעם ביכעלע, וואס „עזרה" האט די טעג ארויסגעגעבן, האט זי זיך נישט אפגעשטעלט אויף דעם דאזיגען וויכטיגען עטאפ. ס'איז וויכטיג געווען א שטיקעל ביאגראפיע צו ווידמען יענעם פעריאד, ווען די וועלט האט זיך געפונען אין א תהו ובהו.

פון 1917 ביז 1930 האט „עזרה" געהאט מעהר עפיס איבערצוגעבן, אבער ס'קאן זיין, אז דאס וואלט פערשווערט דאס ארויסגעבן די בעריכטס־אויסגאבע, וועלכע וואלט אויף אזא אופן געברויכט בעדייטענד פערגרעסערט ווערען, מיר גלויבען. אז אזוי איז עס. ס'איז גענוג שעהן פון א אינסטיטוציע, וואס יעדער גראשען איינקונפט קומט נישט לייכט אן, אז זי האט זיך פערמאסטען אויף אזא שריט און ארויס פאר דער עפענטליכקייט צו לעגיטימירען זיך מיט בולט'ע פאקטען און בעווייזען וועגען איהר אפגעטוהענער ארבייט ביז היינט. ווי עס זאל נישט זיין, איז די אויסגאבע א שפאר שטיקעל ארבייט, וואס בעווייזט קלאר, אויף ווי ווייט פינקטליך און סיסטעמאטיש די לייטונג פון „עזרה" פיהרט־אן מיט דער וויכטיגער הילפס־ארבייט. יעדער ראדאמער יוד, וואס וועט ערנסט אריינקוקען אין דאזיגען ביכעלע וועט מוזען מודה זיין, אז אנצופיהרען מיט אזא הילפס־אינסטיטוציע ביי אזעלכע פינאנס־מעגליכקייטען איז א קאלאסאלע ארבייט, וואס איז פערבונדען מיט אונמענשליכע אנשטרענגונגען. פון גראשענס, פון זלאטעס, וואס זענען געזאמעלט געווארען, זענען אויסגעוואקסען ריזיגע הילפס־אקציעס אויף פסחים, שבתים, ימים־טובים, געלד־שטיצעס, בוסק־אקציעס, יעצט א פלאן אויף א סאנאטאריום אין בוסק.

די אויסגאבע פון „עזרה" פערדינט בלי ספק געלייענט צו ווערען אויפמערקזאם פון יעדען ראדאמער יוד. ס'איז כדאי צו בעקענען זיך מיט די פערשידענע בילאנסען און רשימות. ס'איז כדאי פאר אלע, אזוי פאר די וואס האבען נישט אנטייל גענומען אין די אקציעס פון „עזרה" און אפילו פאר די, וואס האבען זיך יא בעטייליגט אין די זאמלונגען.

די בעריכט'ס־אויסגאבע אין בוך־פארם פון „עזרה", גלויבען מיר, וועט פון יעדען אויפגענומען ווערען מיט פערשטענדניש, ווייל דאס ווייזט אויף דער פלאנמעסיגקייט און ארגאניזירטקייט פון די אינסטיטוציע. ט'וועט זיך יעדער איבערצייגען, אז אזא אינסטיטוציע ברויך ארויסרופען מעהר אינטערעס ביי דער שטאדט און פערדינט געשטיצט צו ווערען מיט א ברייטע האנד.

היינטיגען שבת־צונאכט דעם 1־ען מערץ קומט פאר אין „עזרה" א אלגעמיינע פערזאמלונג. געוויס האט „עזרה" וויכטיגע פראגען אויפ'ן טאג־ארדנונג, וואס יעדער ראדאמער יוד ברויך וויסען וועגען זיי. מסתמא האט „עזרה" חוץ די בעריכט'ס־אויסגאבען נאך וויכטיגע ענינים מיטצוטיילען די פערזאמעלטע, וואס זיי מעגען, ברויכען און מוזען וויסען. ס'איז דעריבער א חוב פון אלע מיטגלידער צו קומען אויף דער פערזאמלונג.

ב. צווייג.

יעצט. אין קאפ האט געקנאקט, דאס הארץ האט זיך געווארפען ווי אין קאנוואולסיע, דער גאנצער קערפער האט זיך געקווטשעט אין קעלט און פיבער. נאך א מינוט אזוי, נאך איין רגעלע אזינס, נאך אויף איין מאמענט אנציהען דעם שטיקענדען און פערנעפעלטען טשאד, וואס גראבט און בוירט דורך אלע קעמערלעך פון מיין מוח—און ס איז נאך אלעם. איך פאל אריין אין א־אנדער וועלט, אין א וועלט פון אונפיהלבארקייט, וואו דאס הארץ פיהלט נישט מעהר קיין יסורים און די נשמה ווערט מעהר נישט געפייניגט; אין א וועלט וואו אלץ איז גלייכגילטיג און פאסיוו; אין א וועלט, וואו אלץ ווערט געזעהן אין דעם דיכטיגען געשטאלט...

איך האב פשוט געבעטען אויף אזא ישועה פון משוגעת. אבער וואס קומט ארויס, ווי אויף להכעיס איז ביי מיר דער קאפ געווען שטארקער ווי אייזען, מיין געהירען־סיסטעם איז ווייזט אויס, געווען פעסט געבויט און ס'האט זיך אין דארט גארנישט אפגעריסען. נאך א גאנצע נאכט וואנדערען און ארומשלעפען זיך איבער אלע עקען פון ראדאם בין איך געווען אייזען־שטארק און ס'האט מיר גארנישט געשאדט. אויף גראהען טאג בין איך אהיימגעקומען, און זייענדיג בלויז גוט פערמאטערט בין איך אוועקגעפאלען א טויטער און איינגעשלאפען אויף עטליכע שעה. ווען איך האב ערוואכט און א ביסעל געקומען צו זיך האב איך זיך דערפיהלט א ביסעל אנדערש. דאס גיהנום־פייער, וואס האט פריהער געזאטען אין מיינע געהירען האט א ביסעל אויפגעהערט. וואס אמאהל בין איך געווארען רוהיגער און געווען שוין מאמענטען אזעלכע, וואס מיר האט זיך געדאכטען, אז איך טרייב איבער און אז איך בעשולדיג מיין פרוי אומזיסט און, אז באמת איז דאס קינד מיינס, נישט מעהר ווי די אייפערזוכט ברענט אין מיר. איך האב זיך שוין געוואלט כמעט אליין — א יס'מוסר'ען פאר מיין נאאיווקייט און יונגלערישקייט. מיינע נערוועזע אויפטרייסלונגען וואלטען אפשר ביסלעכווייז פון מיר אפגעטרעטען אין איך וואלט זיך סוף כל סוף דערפיהלט א גליקליכער מיט מיין פרוי און קינד. וואס איז דען אייגענטליך געשעהן — האב איך מיט זיך אליין געטענה'ט אייג'טענה'ן — וואס איז דערמעהר, אז מיין פרוי האט געטאנצט אויפ'ן מאסקען־באל מיט'ן פולקאווניק פון דער זשאנדארמעריע? אויך דער פאקט, וואס פוקט צו די 9 מאנאטען זינט דעם מאסקען־באל האט מיין פרוי געבוירען דאס קינד — איז דאך נאך קיין בעווייז נישט. וואס קען דערפון זיין געדרונגען, אז דאס קינד איז נישט מיינ'ס? דורך דער צייט זענען מיר דאך נאהנט געווען... אייה די האר, די אויגען זענען שווארץ. איז וואס? אייה דעם קינד'ס פנים איז נישט עהנליך נישט צו מיר און נישט צו מיין פרוי — דאס איז נאך אלץ קיין ראיה נישט. וויפיעל קינדער — האב איך זיך געהאלט מיט געוואלד איבערצייגען — זענען דא, וואס זענען אבסאלוט נישט עהנליך צו זייערע עלטערן און פונדעסטוועגען ענטזאגט נישט קיינער אויף זיי א שלעכט ווארט צו רעדען. אט קען איך אליין אזעלכע קינדער און קיינער מאכט נישט אן אזא רעש. וואס איז דען מיט מיר?

ס'וואלט שוין אפשר אלץ גוט געווארען, ווייזט אבער אויס, אז מיר איז בעשערט געווען, אז איך זאל מיך וויקלען אין א טיפע טראגעדיע, וואס זאל מיך ביז דער שוועל פון קבר נישט געבען קיין רוה. כ'חייש נישט וואס מיין זינד איז געווען אזוי גרויס, אז איך האב געברויכט אזוי פיעל אנקומען אויף דער וועלט איך האלט נאך נישט ביי מיין ודוי און איך וועל ווייטער דערצעהלען וואס איז געווארען מיט מיין ערשט קינד.

ווי איך האב שוין דערצעהלט האלט

נאך 16 יאהר געבראַנגט צו קבר-ישראל אויפ'ן ראדאמער בית-עלמין.

מיט א געוויסע צייט צוריק איז געווען אין „ראדאמער-קעלצער לעבען" מיטגעטיילט ווי אזוי דער היגער יודישער איינוואוינער ה' י. שוכהענדלער האט ענטדעקט אויפ'ן היגען קריג'ס-בית-עולם, וואס געפינט זיך נישט ווייט פון פוילישען צמענטאזש, א קבר פון א יודישען זעלנער. שוכהענדלער האט דאן געארבייט ביי די שטאָדטישע אינוועסטיציעס, וואס דער מאגיסטראט האט דורכגעפיהרט אין יענער געגענד און צופעליג בעמערקט צווישען די פערשידענע „פאמניקעס" און צלמים אויך א מגן-דוד. שוכהענדלער איז געווען זיכער, אז דאס איז א יוד און ער האט וועגען דעם געמאלדען דער גמינע.

פון גמינע זענען אראבגעקומען עטליכע פערזאָהן, וועלכע האבען לויט דעם מגן-דוד בעשטעטיגט, אז דאס איז א יוד. קיין נאמען איז נישט געלונגען פעסטצושטעלען. אויסער א אויפשריפט, וואו ס'איז בעשטאנען, אז ער איז געפאלען אין יאהר 1914 און, אז ער געהערט צו דעם און דעם רעגימענט פון דער רוסישער ארמעע — האט זיך אויפ'ן קבר נישט געפונען. דאס בלעכל מיט'ן נאמען איז, ווייזט אויס, פערניכטעט, אדער פערלוירען געווארען.

אין תחילת האט די גמינע ארויסגעוויזען א קאלטע בעציהונג, אבער שוכהענדלער איז נישט אבגעשטאנען און כסדר געוועקט די גמינע און סוף כל סוף בעוואויגען די גמינע זאל זיך ווענדען צו דער מאכט נאך א ערלויבניש איבערצוטראגען דעם יודישען זעלנער אויפ'ן יודישען בית-עלמין.

פערגאנגענע וואך האט די גמינע דערהאלטען פון דער וואיעוואודסטווא אין קעלץ א ידיעה, אז עס ווערט ערלויבט די עקסהומאציע און, אז זי זאל צוגרייטען אויף מיטוואך 10 פריה אלע נויטיגע זאכען אויף איבערצופיהרען דעם יודישען זעלנער. מיטוואך, פאריגע וואך איז פון דער וואיעוואודסטווא ספעציעל געקומען א פארשטעהער. פון בערוף א אינזשיניער, כדי אנוועזענד צו זיין ביי דער אויפגראבונג.

מיטוואך צו דער בעשטימטער שעה אזייגער 10 אין דער פריה, זענען אוועק אויפ'ן מלחמה-בית-עולם גמינע-פארשטעהער, דער ראבינאט, חברה-קדושא, פארשטעהער פון סטאראסטווא, דער פאוויאטאווער דאקטאר און דער דעלעגאט פון קעלץ. וועלכע האט געגעבען די יודישע קברנים גענויע און זאכקענערישע אנווייזונגען, ווי אזוי ארומצוגראבען דאס קבר. לאנגזאם און פארזיכטיג האבען די קברנים געגראבען. ביז זיי זענען ענדליך צוגעקומען צום מת. דא האבען זיי געפונען א סקעלעט אויפ'ן ארט פון קאפ, פון וואנען ס'האט ארויסגעבלישטשעט א רייהע שניי-ווייסע צייהן, דער קערפער איז געווען שוין כמעט צופוילט, אויסער א ביסעל ביינער. וואס איז געווען איינגעהילט אין א רוסישען גראהען שינעל מיט א פאסיק, וואו מען לענט אן קויהלען און א פאר שטיוועל אויף די פיס.

מ'האט דאס אלץ ארויסגענומען און צוזאמען מיט עטליכע שורות ערד פון די אונטערשטע און אויבערשטע טיילען, אויף וועלכע ס'איז געווען א קלער, טאמער האט זיך דארט פערוואלגערט א ביינדעל — האט מען דאס אלץ אריינגעלעגט אין א קאסטען און נאכ'ן בעגיסען איהם מיט קאלעך האט מען איהם פערמאכט. מ'האט דעם קאסטען ארויפגעלעגט אויף דער עגלה און אוועקגעפיהרט אויפ'ן יודישען בית-עלמין. נאך דער עגלה זענען נאכגעגאנגען הונדערטער מענשען, וועלכע האבען בעגלייט דעם עלענדען אונבאקאנטען יודישען זעלנער אין זיין אייביגער רוה. אויפ'ן יודישען בית-עלמין האט מען אויפ'ן קאסטען ארויפגעלעגט א טלית-קטן און איהם בעגראבען נעבען די קברים פון די יודישע געפאלענע זעלנער.

ביים קבר האט געזאגט קדיש דער יודישער קאנאליזאציע-ארבייטער שוכהענדלער. וועלכער האט עס ענטדעקט און פיל מיטגעווירקט, אז דער יודישער זעלנער זאל ענדליך קומען צו קבר ישראל.

שוכהענדלער איז נאך נישט בערוהיגט און גרייט זיך אונטערצונעמען א אקציע צו דערגעהן דעם נאמען פון יודישען זעלנער, כדי צו קאנען מיטטיילען זיינע עלטערען, שוועסטער, ברודער, קינדער און פרוי, וואו זייער זוהן, ברודער ליגט. ווייל ס'איז מעגליך, אז ערגיץ אין טיעף רוסלאנד זיצט א פרוי אן עגונה מיט קינדער און ווייסען נישט וואו זייער מאן און פאטער איז ערגיץ אהינגעקומען.

ה' שוכהענדלער גלויבט, אז לויט דער נומער רעגימענט וועט זיך איהם איינגעבען צו דערוויסען זיך אין די רויטע-קרייצען, אדער אין די מיליטערישע עווידענצען.

נייעס! — נייעס!
די ניי-געעפענטע
דרוקעריי
דוד שיינבוים
ראדאם, ריינעק 10
נעמט אן אלערליי דרוק-ארבייט.
אין דער דרוקעריי איז פערהאן
א אויסוואהל פון ניי מאדערנע התונה-בילעטען פון פערשידענע מוסטערן
— צו די ביליגסטע פרייזען. —
100 וויזיטובקעס — 2 זל.
שיינע ארבייט מיט די לעצטע
— מאדערנסטע שריפטען. —

שוין קיין סך נישט געפעהלט. איך זאל הערען רוהיג און אראבנעמען דעם פערדאכט פון מיין פרוי זי זאל האבען געהאט אינטימע בעציהונגען מיט'ן פולקאווניק. און, אז פון די דאזיגע אומלעגאלע בעציהונגען זאל האבען געקומען די דאזיגע פרוכט אין געשטאלט פון ערשטען קינד. ס'וואלט אפשר אלץ א דורך און איך וואלט זיך דאס ארויסגעשלאגען פון קאפ. אזוי איז אבער נישט געווען, עפעס א פערבארגענע, געהיימע קראפט האט זיך אריינגעמישט אין מיין לעבען און וואס אמאהל געעפענט פאר מיר נייע, געהיימניספולע וועלטען מיט טיעפע אבגרונדען, אין וועלכע איך בין אלץ טיפער געפאלען און געזונקען.

נאכדעם ווי ס'איז אוועק איניגע רוהיגע טעג און מ'האט זיך גענומען גרייטען צום ברית איז פארגעקומען עפעס אזוינס, וואס האט געלאזט א טיפען רושם אויף מיין גאנץ לעבען.

ס'איז געווען אין א מיטען טאג. איך האב זיך צוגעלעהגט אויף דער סאפקע אין צימער. וואו מיין פרוי איז געלעגען אין קימפעט. איך האב נאר וואס אנגעהויבען דרימלען און פלוצלינג איז אריינגעקומען א יונג קריסטליך מיידעלע מיט א גרויסען בוקעט בלומען, וואס די דיענסט האט צוגענומען און אוועקגעשטעלט אין א גרויסע וואזע אויפ'ן כאלאן טישעלע.

ווען דאס מיידעלע איז ארויס האט זיך די דיענסט אנגערופען: פראשען פאני, אין בוקעט ליגט א וויזיטוווקע.—

— טשיכא — האט מיין פרוי צוגעלעגט א פינגער צום מויל און שטילערהייד אזש פערקריצט מיט די צייהן. — רעד נישט הויך. דער הערר שלאפט, גיב מיר נאר שנעלער א הער די וויזיטובקע.—

ווען די דיענסט האט דערלאנגט די וויזיטובקע, האט מיין פרוי זי געהייסען עפעס ברענגען פון דער צווייטער שטוב און ווען יענע איז נישט געווען האט זי די וויזיטובקע איבערגעליינט מיט זעהר א צופרידענעם שמייכעל און שנעל בעהאלטען אונטער'ן קושען.

איך האב דאס אלץ געזעהן און א דרעשטש איז מיר אדורך די ביינער. מיין פריהערדיגער חשד האט זיך אויסגעכאפט ווי א לייב און מיט זיינע שארפע צייהן גענומען בייסען מיין לייב. איך האב זיך געמאכט שלאפען בערך א האלבע שעה, דערנאך זיך אויפגעהויבען און גלייך פון גארנישט צו וויסען האב איך געפרעגט סתם אין דער וועלט אריין: — הא, וואס איז דאס פאר בלומען? ווער האט געשיקט אזעלכע הערליכע בלומען? — איך האב דערביי צוגעשטעלט מיין נאז און געמאכט זיך מחיה'דיג שמעקען.

— די בלומען האט מיר געשיקט די פרוי צ. אונזער ביידעס פריינדין — האט מיין פרוי שטיל און רוהיג געענטפערט.

— טאקע א איבערגעגעבענע פריינדין — האב איך בעמערקט און ווייטער בעשמעקט די בלומען, זוכענדיג צווישען זיי עפעס, טאמער האט זיך א בריוועלע פערוואלגערט.

מיין פרוי האט גארנישט פערדעכטיגט. איך האב מעהר נישט געוואגט איהר שטעלען קיין פראגען, נאר בלויז אזוי זיך אויסגעדריקט: דאכט זיך, אז די פרוי צ. האט צו די בלומען צוגעלעגט א וויזיט-קארטע. —

ווי פאלכטו אויס — איז מיין פרוי שוין געווארען אביסעל אומרוהיג — וואס פאר א וויזיט-קארטע.

כ'האב דאך געהערט עפעס די דיענסט רעדט וועגען א וויזיטובקע, האב איך געמיינט — האב איך געמאכט דעם אנשטעל, אז איך פערענטפער זיך. —

— ביסט געשלאפען, דאכט זיך דיר אזוי. דאס האט זי געמיינט די וויזיט-קארטע פון דער פירמע, וואו מען קויפט די בלומען — האט מיין פרוי זיך גערויפעלט און געפרובט מיך ארויספיהרען פון טעות. —

— אהא, סיקאן זיין, באט איך דיך

אָפיציעל אויפגעלעזט די גמינע.

אין צוזאמענהאנג מיט די לעצטע געשעהענישען אין גמינע, האָט די לעצטע בעקימען דעם היינטיגען מאָנטאג צוגעשיקט אַ אפיציעלע מעלדונג פון ה' סטאראָסטא, אין וועלכע ס'ווערט קאָמוניקירט, אז די גמינע ווערט פונאַנדערגעלאָזט און אויף איבערצונעמען די גאנצע טהעטיגקייט ווערט בעשטימט אַ פּראָוויזאָריום פון דריי פערזאָהן ביז די נייע וואהלען פון דער קהלה.

גלייכצייטיג דערמיט האָט דער ה' סטאראָסטע צוגעשיקט צו אַלע היגע יודישע אָרגאניזאציעס און אינסטיטוציעס, אַז יעדער פון זיי זאָל אויפגעבען דריי קאנדידאַטען, וואָס זאָלען אריינגעהן אין פּראָוויזאָריום פון דער גמינע.

די ביידע קאָמוניקאטען האָבען צווישען די עטליכע פערוואַלטונג'ס-מיטגלידער פון גמינע, וואָס ווילען נישט רעזיגנירען פון זייערע מאנדאַ־ען, ארויסגערופען אַ זעהר אומצופרידענע שטימונג. זיי זענען אין זעלבען טאָג צוזאמען מיט'ן פּרעזעס פרענקעל אַוועק צום ה' סטאראסטא אויסבעטען חסד, אַז דער סטאראָסטא זאָל די אויפלעזונג אָבהאַלטען און לאָזען ווייטער ביים רודער די יעצטיגע גמינע נאָך אויף אַ געוויסע צייט.

ווי מיר הערען, האָט דער ה' סטאראסטא זייער בקשה נישט צוגענומען, ערקלערענדיג, אַז ביי די יעצטיגע פערהעלטנישען אין גמינע, איז קיין אנדערער אויסוועג נישטאָ, סיידען אַ פּראָוויזאָריום. און די דעלעגאציע איז אוועק נישט זעהר אָפּטימיסטיש.

ווען די שתדלנות-דעלעגאציע מיט'ן פּרעזעס פרענקעל בראש איז אַרויס, איז אַריין צום ה' סטאראָסטא אַ דעלעגאַציע פון דער האַנדווערקער-פראַקציע, וועלכע האָט קאטעגאריש פערלאַנגט, אַז די דעציזיע וועגען פינאַנדערלאָזען די גמינע זאָל אָהן שום אָבהאַלט אויסגעפיהרט ווערען. דער ה' סטאראָסטא האָט זיי פערשפּראָכען, אז ער וועט זיך פון זיין דעציזיע נישט צוריקציהען.

היות ווי אין דער מעלדונג פון ה' סטאראָסטא צו אַלע אָרגאניזאציעס ווערט אָנגעגעבען אַ טערמין פון 48 שעה אויף פאָרצושטעלען קאנדידאטען אין פּראָוויזאָריום, האָבען די עטליכע ה"ה פון גמינע-פערוואַלטונג מיט'ן פּרעזעס פרענקעל בעשלאָסען אויסצונוצען די דאָזיגע צייט אויף צו ענדערן די דעציזיע פון ה' סטאראָסטא. זיי האָבען, נעמליך, צו דעם צוועק אָנגעקלאַפּט די שערי רחמים ביי וואַרשאַוער כלל-טהוער, זיי זאָלען ראַטעווען די סיטואַציע און לויפען מרע"ש עולמות זיין אין מיניסטעריום אויפצוהאַלטען דעם גזר-דין פון דעם פונאַנדערלאָזען, וואָס וואָלט געווען פאַר זיי אַ גרויסער בזיון. די זעלבע ה"ה האָבען טעלעפאָנירט צום דעפּוטאט העשעל פאַרבשטיין אין וואַרשא, ער זאָל געהן זיך משתדל זיין אין מיניסטעריום, אָבער ה' פאַרבשטיין האָט געענטפערט, אַז ער קען געהן אין מיניסטעריום ערשט פרייטאָג. אויף דער בעמערקונג, אַז דאַמאָלסט קאָן שוין זיין צו-שפּעט, האָט ה' פאַרבשטיין געראַטען צו ווענדען זיך מיט אַ טעלעגראַמע צום מיניסטער.

די האַנדווערקער-פראַקציע, דערוויסענדיג זיך וועגען די מיטלען, וואָס ווירקען געגען דער פונאַנדערלעזונג, האָט זיך טעלעפאָניש פערשטענדיגט מיט דעפּוטאַט זוים ראָסנער, ער זאָל אָבהאַלטען דעם דעפּ. פאַרבשטיין אינטערווענירען וועלכעס איז שויט ביז וואַן ער וועט בעקומען עקספּרעס אַ אויספיהרליכען בריעף פון די האַנדווערקער, וואו ס'וועט זיין געגנוי בעלויכטען דער ריכטיגער מצב אין דער יודישער גמינע אין ראַדאָם.

דערוויי"ל בעת מיר שרייבען די דאָזיגע שורות, איז די לאַגע נאָך נישט קלאָר. ווי מען שמועסט, זאָלען די ה"ה וואָס ווילען נישט אַוועקגעהן פון דער מאַכט, זיין דעצידירט אָנצונעמען אַלע מיטלען נישט אָבצוטרעטען פון דער גמינע. זיי זאָלען איינקומען מיט אַ רעקורס צום ה' וואָיעוואָדא, נאָכהער אין מיניסטעריום און אפילו אַזוי ווייט אַזש ביז'ן העכסטען טריבונאַל. אַלס יורידישע באַזע אויף נישט אָבצוטרעטען נעמען זיי דאָס, וואָס אין די מעלדונג פון ה' סטאראָסטא ווערט צוגעגעבען, אַז געגען דער דעציזיע פון פונאַנדערלאָזען קאָן די גמינע אריינטראָגען אַ רעקורס צום וואָיעוואָדאַ אין משך פון 14 טעג. לערנען זיי טאַקע אריין פשט, אַז דורך די 14 טעג האָבען זיי אַ ברירה, שטיצענדיג זיך אויפ'ן דאָזיגען סמך, ווייטער צו פערבלייבען און בינו לבינו אינטערווענירען ביי די העכערע מאַכט-אָרגאַנען.

אין דער צווישען-צייט, האָט אדוו. מוליער געלעגט זיין מאַנדאַט אַלס פּרעזעס פון גמינע-פערוואַלטונג און בכדי נישט צולאָזען די פערוואַלטונג אָהן אַ פּרעזיסור האָבען די ה"ה מאַכט-האָבער בעשטימט אַ פּרעזידיום פון די ה"ה ל. מייזעלס, נטע ווייסבאָן און זיידעל גאָסטינסקי. דאָס איז אַלץ אָבער געשעהן פאַר'ן אָפיציעלען קאָמוניקאַט פון ה' סטאראָסטאַ, אַז די גמינע איז פונאַנדערגעלאָזט. יעצט איז שווער פאָראויסצוזאָגען מיט וואָס דאָס וועט זיך ענדיגען. אַלענפאַלס איז די היינטיגע גמינע אָפיציעל פונאַנדערגעלאָזט דורכ'ן ה' סטאראָסטאַ און ווי די האַנדווערקער-פאָרשטעהער ערקלערען, וועלען זיי בשום אופן נישט מסכים זיין צו לאָזען די יעצטיגע גמינע אין אַזאַ אומנאָרמאַלען צושטאַנד.

לעצטע זיצונג פון קהלה-ראַט.

אויף דינסטאָג 9 אָווענד האָט פּרעזעס פרענקעל גערופען אַ אומגעריכטע זיצונג פון ראַט. דער פונקט אויף דער טאָג-אָרדנונג איז געווען בעקאַנט צו מאַכען די פּרנסים וועגען דער דעציזיע פון ה' סטאראָסטאַ פונאַנדערצולאָזען די קהלה.

נישט קוקענדיג דערויף, וואָס די זיצונג איז גערופען געוואָרען בהיסח הדעת איז אין שטאָדט בליץ-שנעל בעוויסט געוואָרען, אַז דער ראַט קומט זיך צונויף און, אַז דאָס בעקאַנטע געזינדעל וואָס קלאַמערט זיך אין דער מאַכט געגען דעם ווילען פון דער שטאָט האָט נאָך די געוואַגטקייט דורכצושמוגלען אַ מכלומר'שטע פּראָטעסט-

---

איבער. האָב איך מיך טועה געווען — האָב איך פערענדיגט דאָס געשפּרעך און שוין מעהר נישט גערעדט פון דעם.

איך האָב אָבער מעהר נישט געריהט. איך האָב אָנגעוואַרט אַ מאָמענט, ווען מיין פרוי איז אנטשלאָפען געוואָרען און ווען איך האָב געוואָלט פון 'אונטער'ן קושען אַפּויערנעמען די וויזיטבקע. האָב איך שוין דאָרט זי נישט געפונען. דאָס האָט מיר אַ זעץ געטוהן אין האַרץ. נישט אַנדערש, האָט מי"ר אַ בריאה געטוהן אין די שלייפען. נאָר די וויזיט-קאַרטע איז פון יענעם וועלכער איז דער ריכטיגער טאַטע פון קינד און מיין פרוי אויס פערדאַכט, אַז איך שטויס זיך אָן, האָט די וויזיט-קאַרטע ערגיץ בעהאַלטען. איך האָב זיך געחאַרפען ווי אַ ווילדע חיה אויף אַלע זאַכען, וואָס זענען געשטאַנען אין שלאָף-צימער, אומעטום געזוכט און גענישטערט, אָבער גאָרנישט געפינען. צופעליג האָב איך בעמערקט אַ קאָנווערט ליגען אויפ'ן נאַכט-שענקעלע נעבען מיין פרוי'ס בעט. לויט'ן אדרעס אויפ'ן קאָנווערט האָב איך דערקענט, אַז דאָס איז אַ בריעף פון מיינע עלטערען, וועלכע האָבען מיר געשריבען אַ מזל-טוב און איך האָב דעם בריעף געגעבען מיין פרוי איבערצולייענען.

דער קאָנווערט איז געווען אָפען און איך האָב קיין שום גרונד נישט געהאַט צו נעמען דעם בריעף אין האַנד נאָכדעם ווי איך האָב איהם שוין געהאַט איבערגעליינט און נאָכדעם ווי איך האָב דעם בריעף אין דער פריה נאָך אָהינגעלעגט מיין פרוי זאָל איבערליינען. אָבער איך ווייס נישט פאַר וואָס און פאַר ווען, נאָר עפּעס אַ מאַגניס האָט געצויגען מיין האַנד צונעמען דעם קאָנווערט און נאָך אַמאָהל איבערליינען דעם בריעף. ווי נאָר כ'האָב ארויסגענומען דעם בריעף איז אַראָבגעפאַלען אויף דער ערד אַ וויזיט-קאַרטע. וועלכע איך האָב אַ דערשראָקענער שנעל אויפגעהויבען און אין אַ פערכאַפּטען אָטהעם איבערגעליינט אָט די ווערטער: „פּאָזדראָוויאַיו טעביע מאָיאַ דאָראָגאַיאַ, כ'בעגריס דיך צום געבורט פון קינד אין אַלס צייכען פון אונזער ליבע שיק איך דיר בלומען.

דיין אויף אייביג ליבענדער"...

איך האָב איבערלייענענדיג אינגאַנצען אויסגעציטערט. ס'האָט מיט מיר גענומען וואַרפען אַ היץ און אַ קעלט: אהאָ, אהאַ — האָב איך געקריצט מיט צייהן און דאָס געשריי איינגעפּרעסט מיט די ליפּען - יעצט פערשטעה איך שוין, ווער די בלומען זענען, אָבער, באַלד, באַלד, וואו איז דער אונטערשריפט? פאַר וואָס שטעהט נישט מעהר? —

איך האָב איבערגעדרעהט די וויזיט-קאַרטע אויף אַלע זייטען געזוכט אַ אונטערשריפט. ס'איז נישטאָ. מיט ציטערדיגע, נערוועזע הענד האָב איך געכאַפּט אַ בלייפעדער, אָבגעטידט בליץ-שנעל אויף אַ שטיקעל פּאַפּיר דעם גאַנצען אינהאַלט פון דער וויזיטובקע, און די וויזיט-קאַרטע שנעל צוריק אריינגעלעגט אין קאָנהערט מיט'ן בריעף און דאָס אַלץ ארויפגעלעגט אויפ'ן נאַכט-שענקעלע, אַז מיין פרוי זאָל גאָרנישט דערקענען.

און אין מיר האָט זיך אויפגעהויבען אַ ווילד-געשריי: ווער איז ער? ווער איז אָט יענער פון די בלומען? און וואו איז ער?

(פאָרטזעצונג קומט).

רעזאָלוציע געגען דער רעציזיע פון ה׳ סטאַראָסטאַ. אויף דער גאַלעריע האָט זיך דעריבער פערזאַמעלט אַ גרויסער עולם, כדי אין פאַל פון אַזאַ רעזאָלוציע אויפצורייסען די זיצונג.

נאָך דעם פאָרליינען פון ה׳ פרענקעל די מאָטיווען פון ה׳ סטאַראָסטאַ, פאַר וואָס די קהלה ווערט סונאַנדער־געלאָזט, ווענדעט ער זיך צו די פרנסים, צי ס׳וויל ווער נעמען אַ וואָרט צו א דיסקוסיע. קיינער ענטפערט נישט און ה׳ פרענקעל אַליין נעמט דאָס וואָרט און פרובט אויף כל אופנים אָבצושלאָגען די טענות פון סטאַראָסטאַ. ער איז דערפאַר, אַז מ׳דאַרף אָבגעבען א רעקורס געגען דער רעציזיע פון ה׳ סטאַראָסטאַ. ווען די גאַלעריע נעמט שטאַרק פּראָטעסטירען און עס הערט זיך פערשידענע אויסרופען געגען ה׳ פרענקעל, אַפּעלירט ער, אַז מ׳זאָל זיך פערהאַלטען רוהיג, ווייל דאָס איז די לעצטע זיצונג. ה׳ פרענקעל ערקלערט פייערליך, אַז מעהר וועט ער זיין קאַנדידאַטור נישט אַרויסשטעלען צו די נייע וואַהלען (זאָלען זיך די לעזער דאָס גוט נעמען אין זכרון אריין. רעד.) דערויף נעמט אַ וואָרט פרנס איידעלבוים. וועלכער טרעט שאַרף אַרויס געגען דעם, וואָס ה׳ פרענקעל האָט טענות צום ראַדאָמער סטאַראָסטאַ:— מיר אַליין — זאָגט ער, האָבען שוין געדאַרפט מיט א יאָהר צוריק די פערוואַלטונג אויפלעזען. איהר ווילט האַלטען די שטאָדט ביים קאָפּ, אין דער ציים, ווען צוויי מענשען פער־אינטערעסירטע פיהרען די שטאָדט. ה׳ איידעלבוים רופט דאַן אויס: וויפיל געלד איז געוואָרען פערשווענדעט! מען האָט נישט צוגעלאָזט קיין רעוויזיאָנס־קאָמיסיעס. אַלץ ווערט דאָ אָבגעטוהן און איהר ווילט עס ווייטער פערטושען, ווי איהר האָט עס ביז יעצט געטוהן. יעדער אויפריכטיגער מענש, וועהענדיג, וואָס פאַר א מישמיינסגעאָגטע ארבייט דאָ איז געפיהרט געוואָרען, ברויך אָנערקענען די האַנדלונג פון ה סטאַ־ראָסטאַ. עטליכע מיטגלידער פון דער פערוואַלטונג, וועלכע זענען נישט אין אָרדנונג, לאָזען נישט צו קיין זיצונ־גען און איהר ווילט ביי אַזאַ אָרדנונג זיצען ווייטער אין גמינע? אויב איהר האָט ריינע הענד, וואָס צוויגט אייך דערצו, וואָס איהר ווילט נישט אָבטרעטען און נישט דערלאָזען צו קיין פּראָוויזאָריום? אַ פּראָוויזאָריום. אויב ער וועט נישט גוט פיהרען, וועט מען קענען בעזייטיגען, און אייך קאָן מען שוין 6 יאָהר נישט פטור ווערען. איך ערקלער אייך, אַז אויב איהר וועט וועלען דורכשמוגלען עפּיס רעקורסען, אָדער דעלעגאַציעס שיקען אויפ׳ן חשבון פון גמינע, וועט איהר מיט אונז האָבען צוטוהן. איהר דאַרפט די מתנה פון סטאַראָסטאַ צונעמען מיט דאַנק, ווייל אויב איהר האָט די שטאָדט קיין שלעכטס נישט געטוהן, האָט איהר קיין גוטס אודאי נישט געטוהן.

פרנס מענדעל תּאָרתיק איז געגען דעם, וואָס דער סטאַראָסטאַ שטעלט אָב די גמינע מיט׳ן מאָטיוו, אַז די קהלה איז געזעהלט. אויף די שטאַרקע צווישענרופען וואָס ווערען געמאַכט אויפ׳ן אַדרעס פון ה׳ האָרוויץ, ענטפערט ער מעשה שאַרפער חסיד, ווענדענדיג זיך צו דער גאַלעריע: איהר האָט מיך נישט געוועהלט און איך ברויך מיך פאַר אייך נישט פערענטפערען. נאָכהער נעמט דאָס וואָרט פרנס ראָזענבוים, וועלכער גיעט אין שאַרפע ווערטער איבער א איבערבליק פון דער ביז־יעצטיגער גמינע־טהעטיגקייט. ער זאָגט: אויב צוויי מענשען געהען קויפען אַ פלאַץ אויף א מקוה, ווערט ביז׳ן קויפען דערווייל פיעל געלד פערלוירען. מ׳האָט שוין געבערענגט פיעל פאַקטען וועגען אַזעלכע מעשות און מען פערדעקט אַלץ.

מיר וועלען זיך מעהר נישט אָבשרעקען. די מעשה קעסטענבערג איז שוין מעהר היינט נישט אַקטועל. מיר מוזען ענדיגען די קאָמעדיע. אויב איהר — ווענדעט זיך צו ה׳ פרענקעל — האָט היינט בעשוילען קיין ווארשא, האָבען מיר פריהער בעשוילען. איהר װאָרט — שרייט ער אויס צו די ציוניסטישע פרנסים — קיין האַנד נישט צולעגען צו א רעקורס. פריהער האָט מען אייך אויסגעלאַכט און יעצט ווילט איהר ווייטער העלפען די עטליכע פערוואַהן אַלץ צו פערדעקען. דער סטאַראָסטאַ האָט זעהר ריכטיג געהאַנדעלט. מעהר נוצען וואָלט דאָס געווען פאַר דער שטאָדט, ווען ער מאַכט דאָס מיט א יאָהר צוריק. שרעקט אייך נישט, יענע יודען פון פּראָוויזאָריום וועלען זיין פעהיגער פאַר אייך און אַזוי גוט אַרבייטען ווי הענעך ווייטנרויב האָט געאַרבייט. —

ה׳ פרענקעל האָט אָבער פאָרט ברעה צו שטעלען אַ פאָרשלאַג וועגען אַ רעקורס, אָבער פרנס ה׳ קויפמאַן זעהענדיג די שטימונג, וואָס הערשט אויף דער גאַלעריע, אַז ס׳קען זיך ענדיגען מיט א גרויסען סקאַנדאַל — רוימט עפּיס איין דעם ה׳ פרענקעל, וועלכער בלייבט ווי אין א אונבעהאָלפענע לאגע און ערקלערט מיט א געבראָכענער שטים, אַז איינענטליך איז דער טאָג־אָרדנונג ערשעפּט און פערענדיגט די זיצונג. ביי א גרויסע פייפעריי מיט ספּעציעל־צוגעגרייטע טראָמפּייטעלעך און ביי אויסרופען פון אל מלא רחמים און ק יש, פערלאָזען די פרנסים וואָס זענען געקומען מיט דער דעת דורכצוזעצען די פּראָטעסט־רעזאָלוציע, די גמינע און זעהר א געדריקטער שטימונג, דער־פיהלענדיג ענדליך מיט וואָס זיי געהען אַוועק...

ווי מיר הערען, האָבען די עטליכע אונצופרידענע פון סטאַראָסטאַ׳ס רע־ציזיע, געשיקט א טעלעגראַמע צום מיניסטער מיט דער בקשה אויפצוהאַל־טען די פונאַנדערלאָזונג פון גמינע.

בערך 700 דאָלאַר פאַר ראַדאָמער אינסטיטוציעס.

די ראַדאָמער לאַנדסלייט אין אַמע־ריקא האָבען געשיקט פאַר הגע אינס־טיטוציעס קנאַפּע 700 דאָלאַר. דאָס געלד איז פונאַנדערגעטיילט געוואָרען דורך די ה״ה פּאַמעראַנץ און ראַדאָמ־סקי, וואָס זענען געקומען פון אַמעריקא אויף א בעזוך צו זייערע ראַדאָמער קרובים. פאַר׳ן בית־יתומים האָבען זיי געגעבען 440 דאָלאַר, פאַר חינוך־ילדים 160 דאָלאַר. פאַר „לינת הצדק“ 40 דאָלאַר און 30 דאָלאַר פאַר׳ן קינפּע־פאַרין־פעראיין.

נאָכ׳ן בית־יתומים האָבען זיך די ה״ה ראַדאָמסקי, פּאָמעראַנץ זעהר פער־אינטערעסירט מיט׳ן „חינוך־ילדים“ (דלוגא 11) די ערציהערישע אויפגאַ־בען פון דאָזיגען אנשטאַלט האָט גע־מאַכט אויף זיי זעהר א סימפּאַטישען איינדרוק און זיי האָבען פערשפּראָ־כען די אינסטיטוציע אויף ווייטער צו שטיצען.

א״י־דעלעגאַציע אין ראַדאָם.

ווי מען טיילט אונז מיט קומט אין די נאָהנטסטע טעג צופאָהרען קיין ראַדאָם די א״י־דעלעגאַציע פון „קרן קימת לישראל“ אין די פערזאָנען: יחיאל האַלפּערן, אַזוי. צבי באַנפעלד און פרוי ל. הירדאָוויק.

דער ה׳ סטאַראָסטאַ ערלויבט דעם יודישען שפּיטאַל אַליין איינצוקויפען יודישע מילך.

אין צוזאַמענהאַנג דערמיט, וואָס אַלע היגע שפּיטעלער זענען לעצטענס אי־בערגעגאַנגען אין רשות פון דעם סטעצ־יעל געשאַפענעם קאָמונאַלען שפּיטאַל פערבאַנד, איז אָרגאַניזירט געוואָרען איין איינקויפס־שטעלע פון אַלע פּראָ־דוקטען, וועלכע ווערען דערנאָך פונ־אַנדערגעטיילט אין אַלע שפּיטעלער. דאָס זעלבע איז אויך מיט מילך. די יודישע קראַנקע אין יודישען שפּיטאַל, וועלכע זעגען רעליגעז זענען געווען נישט צופרידען פון אַזאַ רעזשים און דורכאויס פערלאַנגט יודישע מילך. הרב קעסטענבערג האָט ספּעציעל אינטער־ווענירט ביים ה׳ סטאַראָסטאַ, אַלס פּרע־זעס פון פערבאַנד און נאָך א לענגערע קאָנפערענץ האָט דער ה׳ סטאַראָסטאַ איינצוזעהן ערלויבט, אַז דאָס יודי־שע שפּיטאַל זאָל אַליין מאַכען דעם מילך־איינקויף לויט איהר איינזעהן, נעמענדיג אין אכט די רעליגיעזע גע־פיהלען פון די יודישע קראַנקע.

די סימפּאַטישע פערשטענדיגיש לגבי די רעליגיעזע געפיהלען פון דעם ה׳ סטאַראָסטאַ האָט איבעראַל געפונען גרויס אָנזעהן און אָנערקענונג.

פון „לינת-הצדק"

די פערוואלטונג פון „לינת - הצדק" טיילט מיט, אז דאס ערטיילען מעדי־צינישע הילף קומט פאר אויף פאלגענ־דען אופן: ווער עס נויטיגט זיך אין מעדיצינישע הילף קאן בעקומען א קוויטעל צו די דאקטוירים, וועלכע גע־הערען צום „לינת-הצדק": ד"ר קאדי־שעוויטש—לובלינער 11, ד"ר לעווי—קילינסקי 13, ד"ר גאלדבלום—מאניוש־קי 10, ד"ר פאמראק—לובלינער 58, ד"ר פיאנטקאווסקי—וויטאלרא 2, ד"ר לעווין—מאניושקי 3.

דאנקזאגונג.

דערמיט דריקען מיר אויס דעם הערצליכסטען דאנק די חשוב'ע הערדן פאמעראנץ און ראדאמסקי פאר זייער פטראינטערעסירען זיך מיט דעם קינדער - אנשטאלט „חינוך-ילדים" דלוגא 11 שפענירענדיג אין נאמען פון די ראדאמער לאנדסלייט און פרויען-קאמיטעט אין אמעריקא 150 דאלאר פאר דער דערמאנטער אינסטיטוציע. ווי אויך מאר די 10 דאלאר, וואס ה' פאמעראנץ האט פערזענליך געשפענדעט.

מיר ווינשען זיי א גליקליכען פאהרט-געזונד און שיקען איבער דורך די דערמאנטע ה"ה א ווארימען גרוס פאר אלע ראדאמער לאנדסלייט און דעם פרויען-קאמיטעט פאר'ן געדענקען אין אונזער אנשטאלט, וואס איז א מוסטערליכע ערציהונגס-הויז פאר פיל ארימע קינדער.

דער קאמיטעט פון „חינוך-ילדים" אין ראדאם.

מיר דריקען אויס דעם טיפסטען מיטגעפיהל אונזער ג. קאסירקע רייצע גאלדפארב צוליב'ן טויט פון איהר פאטער

מאיר בילאנדע נ"ע

זאל זי א טרייסט געפינען ביי איהר ווייטערדיגער ארבייט לטובת דעם בית יעקב-נעראנק

דער קאמיטעט פון בית-יעקב.

טיעף גערירט פון דעם גרויסען צער וואס עס האט געטראפען אונזער ג. חיצע-פרעזעסין פרוי רייצע גאלדפארב צוליעב'ן טוירט פון איהר פאטער

מאיר ז"ל

זאל זי דעם מוטה נישט פערלירען ביי איהר ווייטערדיגער ארבייט פאר דער שולע בית-יעקב.

לעהרערינס:

ז. ווראצלאווסקא, ר. אנקלעוויטש.

אויך מיר זענען שטארק גערירט פון דעם גרויסען ווייטאג, וואס ס'האט געטראפען אונזער מיט-שילערין ח. גאלדפארב צוליעב'ן טוירט פון איהר זיידע

מאיר ז"ל

שילערינס פון 3 און 4-ען קורס אין בית-יעקב-שולע.

מיר בעטייליגען זיך אין דעם טיפען טרויער, וואס עס האט געטראפען די ג. פרוי רייצע גאלדפארב צוליב'ן טויט פון איהר פאטער

מאיר ז"ל

זאל זי געשטארקט ווערען ביי איהר ארבייט לטובת דער ענטוויקלונג פון דער בית-יעקב-שולע, וואס איהר אויפגאבע איז צו ערציהען בעוואוסטזיניגע יורישע טעכטער.

דירעקטאר פון בית-יעקב העניך ראזענצווייג

לייטער פון דער שולע אליעזר ליפא געליבטער.

Kino „Ś W I T" Teatr

Od poniedziałku dnia 24 lutego r. b.

Czołowy Polski film produkcji 1930 roku.

URODA ŻYCIA w/g powieści Żeromskiego

z Norą Ney, Adamem Brodziszem, Bogusławem Samborskim i inn.

דאנקזאגונג.

די פערוואלטונג „לינת-הצדק" דריקט אויס דעם טיפסטען דאנק די ה"ה פאמעראנץ און ראדאמסקי פאר זייער בעקענען זיך מיט דער טהעטיגקייט פון אונזער געזעלשאפט און פאר'ן שפענדען 40 (פירציג) דאלאר לטובת אונזער אינסטיטוציע. מיר ווינשען זיי א גליקליכע רייזע, א צאתכם ובואכם לשלום. מיר פערהאפען דאס אויך אויף ווייטער וועלען זיי געדענ־קען אן דער געזעל. „לינת הצדק", דאס וואס זיי האבען דערהאלטען ביים לעבען פיעל ארימע קראנקע, ווען מען קיין־מאהל נישט פערגעסען.

אונזער ליעבען קוזין הערריי פאמעראנץ

וואונשען מיר א גליקליכע רייזע

צו זיין צוריק פאהרען נאך ניו-יארק.

מארק און עווא דאנציגער.

Biuralistka

z kilkuletnią praktyką zmieni posadę.

Łask. zgłoszenia do Administracji pod Biuralistka.

KINO „NOWE CZARY" w RADOMIU.

I.

KOBIETA i PAJAC

W/g powieści Pierr'a Louys'a,

z rewelacją ostatniego sezonu, ognistą hiszpanką

Conchitą Montenegro rywalką Dolores del Rio.

Bogata wystawa! Oryginalne tło!

Temperament i brawura!

II.

Dziewczęta pod kontrolą

Głęboko dotknięci przedwczesnego zgonu ŻONY i MATKI

CH. AMBERG

wyrazy głębokiego współczucia składają rodzinie.

KOLEŻANKI:

C. Rutmanówna, F. Rozenbaumówna, E. Flamenkerówna, Heniek Wapnicki.

דעם טיפסטען מיטגעפיהל מיין חבר און פריינד נתן זילבערבערג צוליב'ן פריהצייטיגען טוידט פון זיין אונפערגעסליכער, ליבע

מוטער נ. ע.

דריקט אויס י. מיללער.

דעם טיפסטען מיטגעפיהל דריקען מיר אויס דער פאמיליע בילאנדע צוליב'ן טוידט פון זייער פאטער

מאיר נ. ע.

פאמיליע קאפלער, פאמיליע זלאטא.

דער אין טרויער פערבליבענע פאמיליע בילאנדער צום טויט פון זייער פאטער

מאיר נ. ע.

דריק איך אויס דעם טיפסטען מיטגעפיהל

אין נאמען „שמאדא", „דזאגאמא"

י. זילבער

ראדאם.

דעם טיפסטען מיטגעפיהל דריקען מיר אויס דער פאמיליע בילאנדע צוליב'ן טוידט פון זייער פאטער

מאיר נ. ע.

המקום ינחם אותם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים.

קדיש העלצמאן עט פרוי.

האַלאָ ראַדאָם! האַלאָ ראַדאָם!

די בעסטע, די בעקוועמסטע אויטאָבוסען-רייזע קיין וואַרשא איז נאָר אויף דעם

נייעם אויטאָבוס „מאָריס"

וועלכער איז געלאָזען געוואָרען אין גאַנג די היינטיגע וואָכען.

דער רייזע-פּלאַן איז פאָלגענדער:

פון ראַדאָם 7 פריה געהט אָב פון רוג וואַרשאָווער און לובלינער.	פון וואַרשא 7 אָוועגד פון דלוגא 29 (האָטעל פּאָלסקי) טעלעפאָהן 74.

דער אויטאָבוס געהט דורך די ליניע ביאַלאָבזשעג - גריצע.

בילעטען פריהער צו בעקומען אין ראַדאָם דלוגא 1 ביי ה' ווייגאַרט (פּראָנט-געשעפט) און אין וואַרשא אין האָטעל פּאָלסקי.

דורך דעם זעלבען אויטאָבוס ווערט ערלעדיגט אויפ'ן רעיעלסטען אופן אַלער-ארט האַנדעלס אנגעלעגענהייטען ווי: סחורות, געלד-זענדונגען א. ז. וו. וועגען אַלעם זיך ווענדען: ראַדאָם, דלוגא 1 ביי ה' ווייגאַרט, פון 7 פריה ביז 10 אָוו.

מיט אכטונג:

גלאַטט, מלינקעוויטש, פרידמאַן.

— מיט א —

די מעבלירטע צימערן רעסטאָראַציע

— — לובלינער 1 — —

וואָס עגזיסטירט 20 יאָהר **איז איבערצוגעבען**

צוליב רייזע קיין אויסלאַנד.

מיט אכטונג **וו. ראַצימאָרע.**

שבת-צו-נאַכט'ס (פ' משפטים) דעם 1 מערץ ד. י.

7 אזייגער אין אייגענעם לאָקאַל (דלוגא 11)

— קומט פאָר —

א אלגעמיינע פערזאמלונג

פון די מיטגלידער פון געזעלשאַפט „עזרה"

און אָבטיילונג „בית-לחם"

די מיטגלידער איז געוואָרן צוגעשיקט טעטיגקייטס בעריכטען ווי אויך איינלאַדונגען.

וואַרנונג.

אזוי ווי פיעל פערזאָנען, ווי אויך מיינע קינדער שרייבען אונטער מיין נאָמען אויף וועקסלען, ערקלער איך, אז איך בין פאר די פאַלשע אונטערשריפטען נישט פעראַנטוואָרטליך. איך וועל נאָר אנערקענען אזעלכע וועקלען, וואָס איך אליין שרייב זיי אונטער אין דער געגענווארט פון מענשען.

(—) קלמן לייזער כאַנואַל קעלץ

Szefowi naszemu p. JÓZEFOWI SENATOROWI
z powodu śmierci Jego

B. P. M A T K I

głębokie współczucie wyraża

PERSONEL.

דעם טיפסטען מיטגעפיהל דריק איך אויס דעם ה' סענאַטאָר

צוליב'ן טוידט פון זיין

מוטער

זאָל ער זיין געטרייסט און מעהר נישט וויסען פון קיין צער.

נטע גרינשפּאַן.

דעם טיפסטען מיטגעפיהל דריקען מיר אויס אונזער שעף

דעם ה' **יוזיף סענאַטאָר**

צוליב דעם טוידט פון זיין

מוטער נ. ע.

המקום ינחם אותו בתוך שאר אבלי ציון וירושלים.

אברהם גוטמאַן,	שלום פאַגעלמאַן,
חנינה קורץ,	יוסיל פרידמאַן,
אברהם ווייצמאַן,	סאַנטשיק,
לייבקע ווייצמאַן,	ישעי' בעקער.

זונטאַג דעם 3\|2 5 אזייגער אָוועגד אין ערשטען טערמין
אָדער 6 אזייגער אָוועגד אין צווייטן און ענטגילטיגן טערמין
וועט פאָרקומען אין לאָקאַל פון די יודישע קהלה אין קעלץ לעאָנאַרדא 2

די יערליכע אלגעמיינע פערזאַמלונג

פון עלטערן, סימפּאַטיקער פון יודישן מענער-גימנאַזיום אין קעלץ

מיט פאָלגענדען טאָג-אָרדנונג:

1) ערעפנונג און וואַהלען פון א פּאָרזיצענדען, 2) בעריכט פון שול-יאָהר 29\|1928 און בודזשעט פאַר'ן שול-יאָהר 30\|1929, 3) בעריכט פון דער רעווידיר קאָמיסיע, 4) בעריכט וועגען די אָרגאַניזירונג פון קולטור קאָאָפּעראַטיוו „חינוך", 5) וואַהלען פון א פערוואַלטונג און רעווידיר-קאָמיסיע, 6) פערשידענעס.

אלע עלטערן, סימפּאַטיקער ווערן געבעטן צו קומען פּינקטליך.

די פערוואַלטונג.

Kino *CORSO* Teatr

Dziś i dni następnych

GDY KOBIETA SIĘ ZAPOMNI

w rol. główn. Marja Jacobini i inn.

Mistrz bezczelności

Szampańska komedja rewiowa z uroczą [illegible] i Glenn Tryon.

Kino *NOWE CZARY* Teatr

Dziś i dni następnych

Ż E L A Z N A M A S K A

na czele **Douglas Fairbanks**

Nad program! Przemiły T O M M I X w swej nowej kreacji *Rycerz bez skazy.*

Kino *ODEON* Teatr

Od poniedziałku dn. 24 Lutego

NAJWIĘKSZA OFIARA KOBIETY

w rolach głównych: Bile Dove, Thelma Todd i inn.

Nad program! KEN MAYNARD ze swym koniem Białym Terzanem w filmie p. f. „Orzeł z Texasu"

Felczer H. GRINSZTAJN Radom, Lubelska 30.

Redaktor Ch. M. Herc

Drukarnia Wyd. „Radomer-Kieleer Leben" Radom, Szwerlikowska 20.